

Таццяна ЛАБАДА,
загадчык філіяла “Беларуская хатка”
Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры

“І ШЧАСЛІЎ ДУШОЮ ПАЭТ...”

БЕЛАРУСКАЯ ХАТКА ЗМІТРАКА БЯДУЛІ

І ў вёсках, і ў гарадах Беларусі багата мемарыяльных мясцін, звязаных з дзейнасцю вядомых пісьменнікаў. Тым больш іх у сталіцы. Некаторыя будынкі пазначаны памятнымі шыльдамі звонку, у іншыя можна завітаць, тут размешчаныя музеі.

Адзін з такіх мемарыяльных дамоў – “Беларуская хатка”, філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Многія ведаюць, што гэта адзіны ацалелы будынак, звязаны з самым маладым класікам беларускай літаратуры – Максімам Багдановічам. Пра яго нагадвае і помнік побач (аўтар У. Слабодчыкаў). Але ёсць іншая значная асоба, з імем якой звязваецца гісторыя дома Савы Рэдзькі – “вогненнай душы чалавек”, “арыгінальны паэт” і “дзівосны прэзаік”, як згадваў пра яго скульптар З. Азгур, – Змітрок Бядуля, ён жа Ясакар, ён жа – Самуіл Яфімавіч Плаўнік, 135-годдзе якога мы адзначаем сёлета. Прапаную вам, шануюныя чытачы, скіравацца ў віртуальную вандроўку па гэтым знакавым месцы.

Знаходзіцца “Беларуская хатка” непадалёк ад чыгуначнага вакзала ў раёне Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Калісьці тут была тыповая для канца XIX – пачатку XX ст. драўляная забудова. Рэштка дамоў знікла ў канцы мінулага стагоддзя. Такі лёс мог напаткаць і мемарыяльны будынак, але слава колішніх жыхароў і руплівасць нашых сучаснікаў яго ўратавалі. Праўда, дому давялося пасунуцца ўправа ад свайго гістарычнага падмурка на 90 метраў. Ды, як і раней, да яго добра далятаюць гукі чыгункі...

Сціпла прытуліўся драўляны дамок паміж сучасных гарадскіх будынкаў. Нібы астравок даўніны, прываблівае ён мінакоў расчыненай брамкай. Першае, што бачаць наведвальнікі, – лаўка з шыльдачкай “Максім Багдановіч”. За ёй прыступкі ганка, якія вядуць у пакой паэта. Але пачакаем заходзіць у музей: убок вядзе прываб-

Дом Савы Рэдзькі (вул. Талстога) да пераносу.

ная сцэжка. Накіруемся па ёй – і трапім акурат да другой лавачкі, дзе пазначана імя іншага насельніка дома С. Рэдзькі – “Змітрок Бядуля”. Стаіць яна насупраць акна, адкуль некалі паглядаў наш герой. Яшчэ далей па сцэжцы – іншыя лаўкі, з імёнамі сяброў і паплечнікаў, жыхароў і частых наведвальнікаў дома. У будынка некалькі ўваходаў. Два з іх вялі ў кватэру, якую пасля закрыцця бясплатнай сталоўкі для бежанцаў-яўрэяў зняў З. Бядуля ў 1916 г. Кватэра была даволі вялікай – тры пакоі з кухняй. Але праз гасцінны характар пісьменніка тут заўсёды было шматлюдна. Акрамя Самуіла Яфімавіча тут жылі дзве яго сястры – Рэня і Геня. А ў розныя часы кватаравалі дзеячы беларускага літаратурнага руху: Зоська Верас, Генрык Матук, Уладзіслаў Чаржынскі, Язэп Лёсік і іншыя.

У доме С. Рэдзькі ўвесь час хтосьці здымаў кватэры. Разам з жыхарамі змянялася і абстаноўка пакояў, і нават (нязначна) схема іх размяшчэння. Атрымалася знайсці план дома другой паловы 1940-х гг. Па ім (за невялікім выключэннем) і аднавілі кватэру, якую з 1916 да 1919 г. здымаў С. Плаўнік. Зоська Верас, якая таксама жыла тут і пакінула пра гэта ўспаміны, апавяла супрацоўнікам Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, як выглядалі пакоі, намалёвала план. Па ім мы заўважым, што пісьменнік займаў зусім нязручны прахадны пакой, з трыма дзвярыма, якія вялі ў вялікі пакой з асобным уваходам, у пакой сяцёр і на кухню. Абстаноўка была блізкая да спартанскай: “Пад вакном стаяў просты маляваны на цёмна-руды колер

МУЗЕЙНЫ
КВАРТАЛ

стол, шырокая слянская лава, 2 крэслы. – На лаву З. Бядуля клаў на ноч сваю пасцель, якую на дзень выносіў у каморку пры кухні” (з ліста З. Верас да супрацоўнікаў музея). Таксама дзякуючы яе ўспамінам можна прачыніць заслону часу і ўявіць сабе побытавую карцінку: «Позна а гадзіне 10–11 канчалася праца і мы з Чэрняй ішлі да дому. Прышоўшы дамоў змучаныя, галодныя, пачыналі рабіць вячэру... Чэрня ганяла брата: “Бядуля”, дай дроў, “Бядуля”, прынясі вады”. Ён усё паслушна спаўняў, але і зрабіўшы што трэба з кухні не выходзіў, а кухня цесная, маленькая... Тады я ўжо прасіла: “Пане Бядуля, не перашкаджайце...”, а ён на гэта: “Хвілінку, дайце мне каля Вас патупацца!” У нядзелю, маючы час, мы шмат гаварылі з Бядулем...»

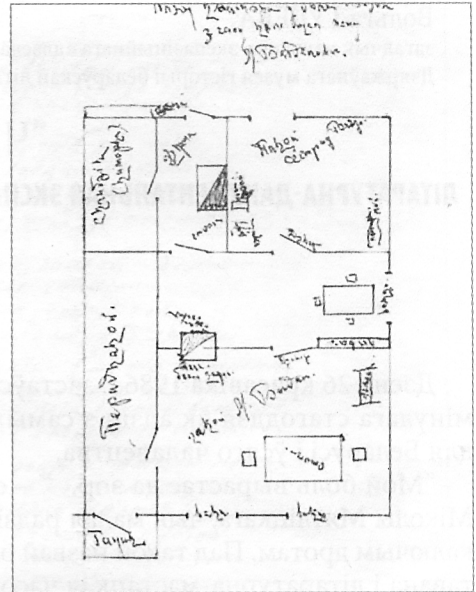
У творчым плане 1916 год для З. Бядулі быў не вельмі плённы. У гэты час няшмат напісалася, публікацый амаль не было. Але ў наступныя гады ў розных выданнях выйшла некалькі паэтычных і публіцыстычных твораў, у тым ліку некралог Максіму Багдановічу і прысвечаны яму верш.

Зоська Верас ва ўспамінах згадала, што З. Бядуля працаваў у гэты час над драмай “Плач у гарах”, і, з яе слоў, “працаваў сумленна... перапрабляў, шліфаваў... шмат вымагаў ад сябе, рэдка быў задаволены з напісанага. Найбольш яго тады цікавілі тэмы біблейскія”.

Безумоўна, не адной літаратурнай працай жылі пісьменнікі. Калі газета “Наша Ніва” з-за набліжэння фронту перапыніла выхад, З. Бядуля, які працаваў там сакратаром, выехаў з Вільні ў родны Пасадзец. А потым у Мінск.

Тут пісьменнік уключыўся ў працу Мінскага аддзела Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны. Большасць бежанцаў не мела нават кавалка хлеба. Іх трэба было накарміць, даць ім прытулак. Зрабіць гэта ва ўмовах вайны было надзвычай цяжка. На ўсё патрэбны грошы, якіх заўсёды не ставала. Выкручваліся як маглі. Увосень 1915 г. камітэт адчыніў танную і дзве бясплатныя сталожкі, адна з якіх была для яўрэяў. Тут, па ўспамінах З. Верас, спатрэбілася Бядулеву здольнасць даставаць дэфіцытныя прадукты. Ён працаваў у кашарах і выдатна выконваў ролю забеспячэнца, часта выручаў супрацоўнікаў таварыства. Дарэчы, З. Верас апісвала, як адбывалася іх супольная праца пры сталожках: “Я а 9-й гадзіне раніцы ўжо была на месцы. Пару гадзін пазней з’яўляўся Бядуля, прывозіў купленыя прадукты, і мы радзіліся, якіх запасаў нам яшчэ не хапае, што трэба купіць і колькі чаго. Здабыванне прадуктаў у гэты ваенны час было справай нялёгкай, але Бядуля спрытна даваў сабе рады. Заўсёды аставалася крыху часу, каб пагаварыць на іншыя тэмы, чым сталожкі

Кватэра
Змітрака
Бядулі
паводле
плана дома
2-й паловы
1940-х гг.
КР 005446-1.

і прадукты. Часам хто з нас выскажа цікавую думку або прыдумае нейкі забаўны афарызм. І прышло нам у галаву павесіць на сцяне аркуш белай паперы і кожную такую думку ці афарызм запісваць”.

Што тычыцца прадметнага напаўнення музея мемарыяльнымі рэчамі С. Плаўніка, то, на вялікі жаль, іх зусім небагата. З-за частых пераездаў і шматлікіх іншых акалічнасцяў асабістых рэчаў З. Бядулі амаль не засталася. Асабліва складана з артэфактамі перыяду яго жыцця ў доме С. Рэдзькі. Так, на пастаяннай экспазіцыі ў “Беларускай хатцы” можна ўбачыць калектыўны зборнік “Вольная Беларусь”, дзе друкаваўся пісьменнік, кнігу “Жыды на Беларусі”, старонку з газеты з яго некралогам М. Багдановічу, а таксама шэраг сямейных фотаздымкаў.

Да 135-годдзя з дня нараджэння пісьменніка ў сценах музея разгарнулася літаратурна-дакументальная часовая экспазіцыя “На струнах душы”. Наведвальнікі змогуць пашырыць веды і ўяўленні пра асобу беларускага класіка праз эпістэлярый, фотаздымкі, рукапісы, эскізы вокладак да яго кніг і сцэн са спектакляў, пабачыць і іншыя рэчы, звязаныя з літаратурам. Упершыню ў музеі дэманструецца самаробная кніга твораў у двух тамах, над афармленнем якой рупіўся сам пісьменнік. Артэфакты захоўваюцца ў фондах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

МУЗЕЙНЫ
КВАРТАЛ